

Värde och tid

---

1. Inledning

Vi vill med denna artikel fästa uppmärksamheten på ett problemområde som hittills tilldragit sig (alltför) litet intresse, nämligen problem rörande värde och tid. Skälen till att dessa problem har rönt så liten uppmärksamhet är förmodligen att filosofer har tenderat till att uppfatta värden endera i normativa termer (t ex som skäl för att göra en sak snarare än en annan) eller som en egenskap supervenierande på deskriptiva drag (och alltså som samvarierande med dessa). Inom ramen för välfärdsteori har filosofer och ekonomer visserligen intresserat sig för temporala aspekter av värden, nämligen i samband med aggregation över tid, men även här på ett relativt ytligt och oproblematiserande sätt.

Med denna uppsats vill vi försöka förändra denna situation genom att diskutera den kanske mest centrala frågan inom detta område, nämligen den om aggregering av värde över tid. Huvudsyftet med diskussionen är att undersöka några möjliga aggregationsprinciper och deras intuitiva rimlighet. För detta ändamål kommer vi att ge explicita formuleringar av några intuitioner rörande temporala aspekter av välfärd. Vi kommer också att introducera en begreppsapparat som vi hoppas kan underlätta en fruktbar behandling av problemen. I samband med detta försöker vi visa att olika försök att teoretiskt förklara olika intuitioner ger upphov till olika (men relaterade) värdestrukturer eller – med en annan terminologi – olika *typer* av värden; värden som därtill är (i en relativt strikt mening) inkommensurabla.

Vår undersökning leder oss även till hypotesen att varje någorlunda rimlig princip för aggregering av värde över tid har ogynnsamma metodologiska konsekvenser. Varje sådan princip tycks nämligen implicera att värdet av liv inte är mätbart, och detta även om personers

välfärd vid varje tidpunkt skulle vara mätbar. Vi tycker oss också finna skäl för att anta att det inte finns någon aggregationsprincip som är förenlig med alla rimliga intuitioner om hur liv skall värderas.

2. Välfärd – att ha det bra

Låt oss utgå från några naturliga och av allt att döma rimliga intuitioner¹.

- (1) En person kan ha det olika bra vid olika tillfällen. Speciellt kan en person ha det bättre eller sämre vid t_1 än vid t_2 (eller för all del lika bra vid t_1 som vid t_2).

I formuleringen ovan tänks t_1 och t_2 referera till tidpunkter snarare än t ex (kortvariga) perioder. Denna tanke ger upphov till frågan om det verkligen är meningsfullt att tala om hur bra en person har det vid en tidpunkt eller i ett givet 'ögonblick'. Eftersom de flesta människor tycks kunna förstå tanken på en kontinuerlig förbättring under en tidsperiod², så kommer vi att i det följande utgå från att problemet är

I uppsatsen kommer vi att använda uttryck av typen "grad av välfärd", "en person har det så och så bra" osv. Avsikten är inte att dessa skall förstås i enlighet med någon speciell teori, utan på en förteoretisk 'vardaglig' nivå. Att vi då och då i exempel utgår från en hedonistisk teori beror främst på att hedonism är en välkänd och relativt lättbegriplig typ av värdeteori.

2 Idén att 'grader av välmåga' (eller t ex 'lustintensitet') inte meningsfullt kan tillskrivas en person (eller en upplevelse) vid en tidpunkt, utan snarare kräver ett tidsintervall under vilket personen (upplevelsen) varar, baseras ofta på endera av två tankegångar.

Den ena är av den 'Eleatiska' typen (som introducerades av Zenon) och exemplifieras av problemen med att ge mening åt begreppet momentan rörelse (eller momentan hastighet större än noll). Tanken kan utvecklas på olika sätt, men baseras på det paradoxala i tanken på en förflyttning utan tidsåtgång.

Den andra tankelinjen bygger på en analogi med t ex färger och (spatiell) utsträckning. Utgångspunkten är här att en (spatiell) punkt inte kan ha färg, eftersom färger är 'ytegenskaper'. Betrakta följande exempel (på en s k 'segelbergyta'): En tvådimensionell yta har egenskapen att variera kontinuerligt i färgton från vänster till höger, och att varierar kontinuerligt i färgmättning nerifrån och upp. Precis som man kan hävda att begreppet segelbergyta är inkonsistent (eller har en nödvändigtvis tom extension) kan man naturligtvis hävda att det är omöjligt att en person kan få det kontinuerligt bättre och bättre under en period.

överkomligt. Detta innebär dock inte att vi hävdar att det faktum att en person har det bra vid en tidpunkt har något signifikant värde för personen själv; det är möjligt att personers tillstånd måste ha en viss minsta varaktighet för att vara evaluativt signifikanta för dem.

(2) Olika personer kan ha det olika bra vid samma tillfälle. En person kan t ex ha det bättre (eller sämre) än en annan person vid tiden t .

Det mest naturliga sättet att göra teoretisk reda för dessa observationer (om vi vågar kalla dem så) är, till att börja med, att anta existensen av en funktion V , definierad för par av personer och tidpunkter och med 'grader av välfärd' som värden.

Vi antar alltså att om a är en person och t en tidpunkt, så anger V hur bra a har det vid t genom att tilldela ett värde $V(a,t)$ till detta par, förutsatt att V är definierad för paret (a,t) .

För att hantera de mer speciella intuitionerna tycks det rimligt att vidare anta att det finns (två-ställiga) relationer $>$ och $\approx$ definierade på 'välfärdsgraderna'.

Vi antar alltså vidare att om en person a har det (strikt) bättre vid t_1 än vid t_2 , så är $V(a, t_1) > V(a, t_2)$ och att om a har det (strikt) bättre än b vid t , så gäller att $V(a,t) > V(b,t)$. Om a har det lika bra vid t_1 som vid t_2 , så är $V(a, t_1) \approx V(a, t_2)$ och så vidare. Givet dessa antaganden kan det förefalla naturligt att som nästa steg börja studera strukturen $(|V|, >, \approx)$, där $|V|$ är mängden av funktionsvärden hos V . T ex kan man fråga sig om $>$ och $\approx$ är transitiva, om $>$ är en partiell ordning, om $\approx$ är en ekvivalensrelation osv.

I denna uppsats skall vi inte på allvar ta upp sådana frågeställningar alls. I stället skall vi göra det djärva, visserligen tvivelaktiga, men starkt förenklande antagandet att $(|V|, >, \approx)$ är [en delstruktur till] $(\mathbb{R}, >, =)$, dvs de reella talen med sin vanliga linjära ordning och identitet. Vi antar med andra ord att V är ett reellt värde mått, och att hur bra personer har det kan mätas i åtminstone ordinal mening. Redan detta är naturligtvis icke-trivialt. Det implicerar t ex att om en person har det *olika* bra vid olika tillfällen, så måste personen ha det *bättre* vid det ena tillfället än vid det andra (eftersom alla 'välfärdsgrader' är jämförbara enligt antagandet).

Ytterligare en naturlig intuition är

(3) Varje person har en begränsad livslängd, och frågan hur bra en person har det (hade det eller kommer att ha det) vid t har ett svar bara om t ligger inom personens livstid. Således kan bara existerande, levande, personer ha det bra eller dåligt.

Det kanske mest rimliga sättet att tillmötesgå denna intuition vore att låta V vara odefinierad för par (a, t) sådana att t faller utanför a 's livstid. Under vissa förenklande antaganden (till vilka vi återkommer) är detta ekvivalent med att anta att $V(a, t) = 0$ för sådana par (a, t) .

3. *Superveniens*

Det verkar rimligt att anta att det begrepp 'ha det bra' (eller ibland 'välfärd') sådant det figurerat i § 1 ovan är ett värdebegrepp. Och det är en idag allmänt utbredd uppfattning att värden supervenierar på deskriptiva icke-indexikala egenskaper.³ Som detta normalt uppfattas innebär det bland annat att om två personer a och b befinner sig i (exakt) likadana tillstånd och i (exakt) likadana omständigheter vid tidpunkterna t_1 respektive t_2 , så är $V(a, t_1) = V(b, t_2)$. Värdet hos funktionen V beror med andra ord varken på den involverade personens identitet eller på den partikulära tidpunkten.

Vi vill här föreslå en princip som är ännu något starkare, och som involverar ett explicit temporalt moment, nämligen: Hur bra en person har det vid en viss tidpunkt t beror uteslutande på hur världen är beskaffad vid t . Värdet på V är med andra ord beroende enbart av personens och dennes omgivnings beskaffenhet vid tidpunkten ifråga, och med andra ord oberoende av såväl förflutna som kommande tillstånd och händelser. Detta innebär bland annat att $V(t)$ är oberoende av $V(t')$ om $t \neq t'$.⁴ (Principen innebär naturligtvis inte ett förnekande av att våra (nuvarande) föreställningar om förflutna och framtida händelser spelar roll för hur bra vi har det nu).

3 Jfr R M Hares *The Language of Morals* II.5.2.

4 Hur stark är egentligen den föreslagna principen, dvs vad utesluts av den? Bland annat utesluter principen att händelser kan ha retroaktiva effekter. Det kan t ex inte ha finalt värde för oss att få våra förflutna prospektiva önskningar uppfyllda. Att en person nu lyckas ta en examen gör inte hans tidigare liv som student bättre. Vidare utesluts att nuvarande värden supervenierar på tillstånd och händelser som inte längre föreligger. Hur bra en person har det nu påverkas t ex inte av att hans nuvarande retroaktiva önskningar är uppfyllda.

Principens avsedda innebörd är kanske lättast att förklara i specialfallet hedonism: Hur bra en person a har det vid en tidpunkt t beror, om hedonismen är riktig, enbart på hur behagliga eller obehagliga a 's upplevelser är vid t . Hur bra a har det vid t beror alltså varken på vad a faktiskt kommer att uppleva efter t eller på hur mycket lust och olust a kan förväntas uppleva efter t . (Och analogt för förflutna upplevelser.)

I termer av en persons framtidsutsikter (med avseende på välfärd) innebär den föreslagna principen att en person a mycket väl kan ha bättre framtidsutsikter vid en tidpunkt t än vid t' utan att det därav följer att $V(a,t) > V(a,t')$. Eller att en person a mycket väl kan ha bättre framtidsutsikter vid t än en person b trots att $V(b,t) > V(a,t)$ eller $V(b,t) = V(a,t)$.

4. Aggregation över tid. Några vanliga intuitioner

Låt oss nu ta ytterligare några relativt naturliga (men kanske inte helt oproblematiska) intuitioner under övervägande.

(4) Ju längre något bra varar, desto bättre. Om en viss situation är bra för en viss person, så är det bättre för denna person ju längre situationen varar. Om t ex en viss person har ett liv värt att leva, så är det bättre för henne att leva ett längre än kortare liv.⁵

(5) Givet ett visst tidsintervall: ju bättre en person har det under detta intervall, desto bättre är det (för denna person).⁶

(6) Ytterligare en intuition avser framtidsutsikter: Det är bättre för en person att ha mera gott framför sig än att ha mindre gott framför sig. Speciellt är det bättre för en person att ha ett längre liv framför sig än ett kortare, under förutsättning att personen har det någorlun-

5 En hedonistisk motsvarighet kunde vara: Ju längre en lustupplevelse varar desto bättre, givet att intensiteten är densamma.

6 Här är den hedonistiska varianten: Givet två lustupplevelser av samma varaktighet är den mer intensiva att föredra.

Det kan vara värt att påpeka att det finns flera potentiellt relevanta innebörder av tid (varaktighet) som spelar roll i dessa intuitioner. T ex kan vi skilja mellan objektiv tid ('klock-tid') och subjektiv tid (upplevd tid). Relevansen av dessa tidsbegrepp i evaluativa kontexter diskuteras i Brüdes *The Human Good*, appendix E. I denna uppsats kommer vi att inskränka oss till att beakta objektiv tid.

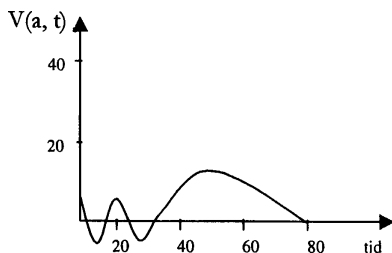
da bra (och detta oberoende av hur länge han redan levt/hur gammal han är).⁷

För att kunna göra rättvisa åt intuitioner som dessa leds vi till tanken att de momentana V -värdena måste kunna aggregeras (över tid) och därvid ge upphov till en annan typ av värden, nämligen värden som kan tillskrivas temporalt utsträckta företeelser.

5. Aggregation över tid. Problemen

Den föregående paragrafen ger upphov till följande frågor: Uttrycker (4) – (6) trovärdiga antaganden? Är de ens fullt begripliga? Hur kan man, förutsatt att de är meningsfulla, 'förklara' dem?

(4) och (5) förutsätter inte bara åsikten att temporalt utsträckta entiteter kan ha värden (för personer), utan kan också uppfattas som (ofullständiga) förslag till hur dessa värden kan bestämmas. Så frågan uppstår: Exakt hur skall dessa värden bestämmas? Det naturliga (och kanske i någon mening det enda) sättet att utveckla dessa idéer är att utnyttja funktionsgrafer av följande typ:

där V – eller $V(a, \_)$ – är måttet på hur bra en person a har det vid olika tidpunkter. Lägg märke till att vi antar att V kan anta negativa värden. Att $V(a, t) < 0$ antas innebära att a har det dåligt vid t .⁸ Det är nu ett kort steg till det ytterligare antagandet att värdet 0 innebär 'värde-

⁷ En variant av denna intuition är: Det är bättre för en person att ha en längre lustupplevelse framför sig än en kortare (av samma intensitet).

Lägg märke till att termerna "bättre" och "gott" i fraser som "det är bättre för en person att ha mera gott framför sig ..." tycks hänföra sig till olika typer av värde. Vi återkommer till detta längre fram.

⁸ Att a har det dåligt vid t innebär förstås inte detsamma som att a 's liv inte är värt att leva vid t (om detta ens kan ges en meningsfull tolkning) eller att det vore bättre för a att vara medvetlös vid t .

mässig neutralitet', eller att $V(a, t) = 0$ betyder att a varken har det bra eller dåligt vid t . Det förefaller då harmlöst att låta V vara definierad (och lika med 0) även i tidpunkter som faller utanför personens livstid.

Vi kommer också att för enkelhets skull (i denna uppsats) tillåta oss friheten att anta att 'välfärdsgraderna' har all den struktur som behövs för att vi skall kunna behandla V som ett (integrerbart) kvotskalemått.

Likheterna mellan det aggregationsproblem vi står inför och det så kallade hedonistiska 'kommensurabilitetsproblemet'⁹ är uppenbara, men det finns också skillnader. Vi kan till exempel inte utan vidare anta att värdet hos en persons liv beror enbart av hur bra personen har det vid alla tidpunkter, t ex att det är proportionellt mot den area som avgränsas av motsvarande V -kurva.

6. Aggregation över tid. Ett första förslag

En vanlig idé (inte minst inom utilismen) om hur värde skall aggregeras över tid är följande: Värdet hos ett liv (eller en temporal del av ett liv) är proportionell mot dess G -värde, där detta definieras genom

$$G(x) = \int_{*}^{\dagger} V(x, t) dt = \int_{-\infty}^{\infty} V(x, t) dt$$

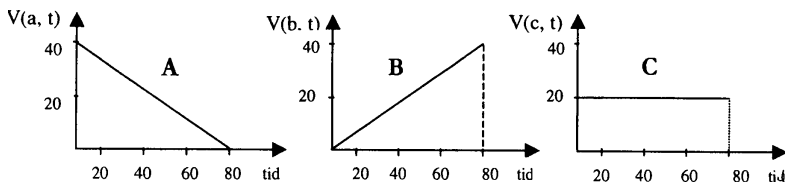
där $*$ och $\dagger$ är tidpunkterna för födelse respektive död hos personen x (och $V(x, t)$ som tidigare anger hur bra x har det vid t). Det 'tids-oberoende' värde som G tilldelar x – eller snarare x 's liv – är (proportionellt mot) storleken på den av V avgränsade arean.

En första not om enheter: Om måttenheten för G -värdet är – säg – utiler, så måste enheten för V vara av typen utiler/tidsenhet. Funktionerna V och G mäter alltså storheter i olika dimensioner. Om båda mäter värden måste det alltså vara olika typer av värden.

Den betraktade aggregationsmetoden är uppenbarligen helt förenlig

⁹ Detta problem baseras på antagandet att värdet hos en upplevelse är en funktion av två faktorer, dess varaktighet och dess grad av behaglighet (t ex intensiteten hos dess lustkvalitet), där dessa faktorer är oberoende av varandra. Problemet består i att karaktärisera den antagna funktionen. Det förefaller rimligt att anta att den är monotont växande i båda argumenten, liksom att om någondera argumentet antar värdet 0 så är också funktionsvärdet 0. Men hur skall funktionen vidare bestämmas? Det är långt ifrån självklart att man måste anta någon form av multiplikationsprincip. Jfr Danielsson 1983, Ofstad 1980, Brülde 1998 (appendix E).

med intuitionerna bakom (4) och (5), men är den rimlig? Stämmer den med andra relevanta intuitioner? Betrakta följande tre exempel (A, B och C nedan) på möjliga distributioner av 'välfärd' över tid.

Här är $G(a) = G(b) = G(c)$ (= 1600 med de antagna värdena), och enligt vår första aggregationsprincip har de tre exemplifierade livet samma värde (för de tre personerna). Denna slutsats kan emellertid ifrågasättas. Till exempel kunde någon – kanske av egalitära skäl – hävda att livet i fall C är bättre än de övriga.

Mer sannolik är invändningen att livet i fall B är bäst och det i fall A sämst. Denna rankning avspeglas i följande intuition:

(7) Det är – allt annat lika – bättre för en person att ha ett liv som stadigt förbättras än ett som stadigt försämras (eller ett i vilket personen hela tiden har det lika bra). Det är till exempel (allt annat lika) bättre att leva ett liv som blir lyckligare och lyckligare än ett i vilket lyckan hela tiden avtar, om den 'sammanlagda mängden' av lycka är densamma i de två fallen.¹⁰

Om (7) är giltig, dvs om lutningen på V-kurvan spelat roll för storleken på det aggregerade värdet, så är det uppenbart att liv med samma G-värde kan vara olika bra, och därmed att G inte ger oss ett bra mått på värdet av ett liv. Detsamma gäller förstås om den ovan antydda egalitetstanken skulle vara rimlig.

7. Aggregation över tid. Ett andra förslag

Kritiken ovan av den första aggregationsprincipen ger upphov till en andra princip för tidsaggregation. Denna princip innebär (i grova drag) att värdet på ett liv beror av två faktorer, nämligen (a) ytan av det område som avgränsas av V-kurvan och (b) V-kurvans gradient. Lägg

¹⁰ Jfr Nozicks *The Examined Life*, kap 10, s 100–101.

märke till att detta förslag liksom det förra förutsätter att all relevant information finns representerad i V-funktionens graf.

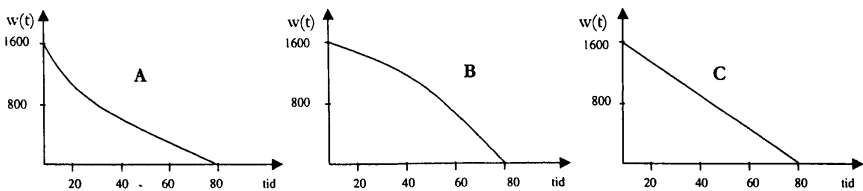
Efter en kort utveckling skall vi återkomma till hur det andra förslaget kan ges en preciserad form.

En kort utveckling: w-värden och W-värden. Om vi återvänder till de tre exemplifierade livet ovan, och rankar dessa i enlighet med intuitionen i (7), så finner vi att livet i B är bäst, följt av fall C medan det i A är det sämsta livet av de tre. Vi kan också notera att om vi jämför de tre livet vid (åldern) 40, dvs betraktar $V(a,40) = V(b,40) = V(c,40) = 20$ så har alla tre personerna det lika bra vid denna ålder. Ändå är det rimligt att (av de tre fallen) föredra att vara i *b*'s position vid 40 års ålder. Vi kan säga att *b* har de bästa framtidsutsikterna vid 40 av de tre, och att *a* har de sämsta. Med en annan terminologi kunde vi säga att *b* är i ett bättre läge (vid 40 år) än *c*, som i sin tur är i ett bättre läge än *a* (jfr. intuition (6)).

Låt oss för att hantera dessa intuitioner införa ännu ett värdemått (som naturligtvis måste vara tidsberoende). Vi kallar detta mått utsiktsvärdet $w(x,t)$ och definierar det genom

$$w(x,t) = \int_t^{\dagger} V(x,u) du = \int_{\cdot}^{\dagger} V(x,u) du$$

Detta mått anger helt enkelt, för en person *x* och en tidpunkt *t*, hur 'bra framtid', eller hur 'goda utsikter' *x* har vid *t*.¹¹ Låt oss titta på graferna för *w*-funktionen i de tre diskuterade fallen:

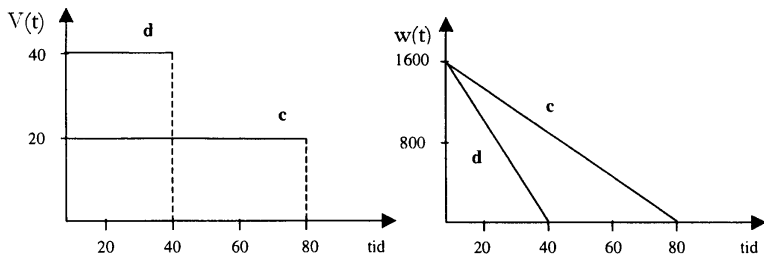
11: Här vore det onekligen på sin plats att skilja mellan *förväntad* framtida utfall och *faktiskt* framtida utfall. Vi tillåter oss dock att bortse från denna komplikation, och kommer i det följande att anta att *w*-funktionen baseras på det verkliga utfallet, även om detta tycks förutsätta en (nog så problematisk) framtidsrealistisk position.

Framtidsutsikterna för de tre personerna försämras – som vi kunde förvänta oss – allteftersom tiden går, och når värdet 0 vid tiden för deras död. Däremot försämras framtidsutsikterna på olika sätt i de tre fallen.¹² Vårt närmaste mål är dock att finna ett (tidsberoende) mått som förklarar den ranking som intuition (7) ger upphov till. Storleken på ytorna under w -kurvorna ger onekligen 'rätt' ordning i detta fall, och om vi återigen tänker på aggregation (= integration) över tid så får vi automatiskt uppslaget att införa ett mått $W(x)$ genom:

$$W(x) = \int_0^{\dagger} w(x,t) dt$$

En andra not om enheter: Det följer från definitionerna att enheten för w -mättet är densamma som för G -mättet – säg igen utiler – och att W -mättet då måste ha en enhet av typen util $\times$ tidsenhet, t ex util-timmar.

Låt oss här introducera ytterligare ett exempel. Vi jämför fall C ovan med ett i vilket en person d lever hälften så länge som c , men vid varje tidpunkt under sitt liv har det dubbelt så bra som c .¹³ Situationerna återges i följande diagram:

Här finner vi att $G(c) = G(d)$. Ur ett utilistiskt standardperspektiv skulle c och d alltså ha lika bra liv. Däremot gäller att $W(c) > W(d)$, vilket möjligen skulle kunna förklara varför vissa tenderar att ranka c 's liv högre än d 's, eller – mer allmänt – betrakta längre liv som mer värdefulla än kortare liv även då alternativen 'innehåller lika mycket välfärd'.

12 I allmänhet kan framtidsutsikterna (i faktisk mening) såväl förbättras som försämras när tiden går, eftersom V -funktionen även kan anta negativa värden.

13 Denna typ av exempel förutsätter naturligtvis att hur bra en person har det vid en tidpunkt kan mätas på en kvotskala.

En sista not om enheter: Ingen rekommenderas att ta de föreslagna måttenheterna på särskilt stort allvar. Däremot bör man ta den involverade typen av dimensionsanalys på stort allvar. Den visar att man t ex inte kan addera V- och w-värden. Och den ger uppslag till funderingar. Anta t ex att det går att ge en begriplig innebörd åt W-värden, och att vi har ett förslag till enhet för denna storhet. I relation till W skulle då V mäta en slags 'acceleration'. Sådant kan göra vem som helst betänksam.

En möjlig precisering av den andra aggregationsprincipen. Vi kan nu ge den antydda andra principen en mer precis formulering genom att föreslå att värdet hos ett liv (eller en del av ett liv) är proportionellt mot dess W-värde (sådan detta definierats i utvecklingen ovan). Eftersom $G(a) > G(b)$ inte implicerar att $W(a) > W(b)$ (eller vice versa) innebär detta att a 's liv kan vara bättre än b 's även om $G(b) > G(a)$.

Även denna andra aggregationsprincip kan ifrågasättas. Till att börja med kan man argumentera för att det finns möjliga fall där liv med högre W-värden intuitivt är sämre än andra liv med lägre W-värden. Jämför fall C ovan (i vilket V-värdet är konstant = 20 under 80 år) med fall E i vilket en person e har V-värdet -1 i 79 år men under vars sista år $V = +1679$. Personen e i fall E har ett mycket högre W-värde än c i fall C, men har trots det enligt mångas intuitioner ett sämre liv än c .¹⁴ Eller jämför fallen C och D ovan med fall F i vilket en person har V-värdet 1 under hela sitt 1600 år långa liv. Det är långt ifrån uppenbart att personen i fall F har det bästa livet av de tre.¹⁵

Vidare kan man hävda att det finns värden som inte kan dateras överhuvud taget, och som alltså inte kan representeras med hjälp av tidsberoende funktioner. Ett möjligt exempel på ett sådant värde kunde vara 'grad av organisk (diakronisk) enhetlighet'.¹⁶ Ett annat tänkbart exempel kunde vara följande: Det skulle kunna vara bra för en person (men inte

14 Detta exempel har föreslagits av Torbjörn Tännsjö.

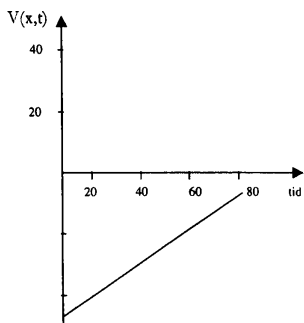
15 Dessa exempel kan också återopas mot den första aggregationsprincipen, eftersom personerna i samtliga fall tilldelas samma G-värde. Det tycks följa att inte heller någon rimlig kombination av G- och W-värden ger en intuitivt rimlig ranking i alla fall.

16 En hög grad av diakronisk organisk enhetlighet skulle kunna innebära att livet uppvisar både en stark variation över tid och ett starkt sammanhang mellan olika delar. Såväl ett monotont som ett fragmentariserat liv skulle utgöra motsatser.

vid någon viss tidpunkt) att få sina prospektiva önskningar från förfluten tid uppfyllda, även om personen inte längre har dessa önskningar kvar.¹⁷

Heterogena principer. Innan vi helt lämnar den andra aggregationsprincipen i dess vaga form – dvs idén att värdet av ett liv är en funktion av (a) ytan på det område som avgränsas av V-kurvan och (b) denna kurvas gradient – bör vi kanske påminna om att förslaget att 'värdet av ett liv är proportionellt mot dess W-värde' bara är ett av flera möjliga sätt att precisera denna idé. En annan möjlighet vore att konstruera en heterogen princip, till exempel genom att försöka utnyttja tidsderivatan V' av V-funktionen.

För att förklara hur ett sådant förslag skulle kunna utformas återvänder vi till de tre personerna a , b och c . Närmare bestämt betraktar vi deras situation vid åldern 40 år. Det tycks rimligt att ranka dessa så att b 's läge är det bästa och a 's det sämsta, trots att $V(a,40) = V(b,40) = V(c,40)$. Som redan påpekats ligger det nära till hand att 'förklara' denna rankning genom att hänvisa till tidsderivatan V' av V , ty $V'(b,40) > V'(c,40) > V'(a,40)$. Att tidsderivatan *ensam* inte räcker för att ge en rimlig rankning är emellertid lätt att inse. Betrakta t ex fallet med den otursamme herr x nedan:

Ett näraliggande förslag är då att 'kombinera' funktionerna V och V' . Märk då att storheterna som mäts av V och V' har olika dimension¹⁸, så sättet att kombinera dem kan inte vara additivt. Inte heller kan det

17 Det är sedan bara ett kort steg till idén att det skulle kunna vara bra för oss att få våra intrinsikala prospektiva önskningar uppfyllda efter vår död. I sådana fall vore det knappast längre rimligt att anta att $\int_{-\infty}^{\infty} V(x,t) dt = \int_{-\infty}^{\infty} V'(x,t) dt$

18 Vilket är ett skäl för att kalla en kombination av dem heterogen.

vara multiplikativt, eftersom såväl V som V' kan anta negativa värden. Närmast till hands verkar vara att införa ännu en 'typ av värden' – låt oss kalla dem U-värden – bestående av ordnade par av V - och V' -värden. Vi sätter alltså $U(a,t) = (V(a,t), V'(a,t))$.¹⁹ En (partiell) ordning på U-värdena kan sedan införas genom till exempel:

$$(A, B) \leq (C, D) \text{ om och endast om } A \leq C \text{ och } B \leq D$$

Den resulterande ordningen $(|U|, \leq)$ har väl intuitivt en del som talar för sig som skala för att mäta hur bra en persons faktiska läge är vid en viss tidpunkt. Att åberopa icke-linjära strukturer som mätskalor är dock inte särskilt 'metodologiskt attraktivt'.

Om vi nu återgår till problemet att formulera en heterogen aggregationsprincip kan vi till att börja med notera att det är oklart vad det skulle innebära att aggregera U-värden över tid, såvida detta inte görs för faktorerna separat. Följer vi den idéen bör vi få något i stil med

$$A(x) = \left(\int_{\cdot}^{\dagger} V(x,t) dt, \int_{\cdot}^{\dagger} V'(x,t) dt \right)$$

där $A(x)$ är det (tidsberoende) aggregerade värdet av individen x 's liv. Det följer i så fall att $A(x) = (G(x), V(x, \dagger) - V(x, \cdot))$, dvs det ordnade paret av dels det tidigare introducerade G-värdet och dels skillnaden mellan V -värdena vid x 's död respektive födelse. Även om detta kan uppfattas som ett (litet!) framsteg i relation till att enbart ta hänsyn till G-värdet hos ett liv, så kan det knappast anses vara en tillfredsställande lösning av aggregationsproblemet, speciellt med tanke på det metodologiska kostnaden för denna 'innovation'.

Diskussionen har här förts via exempel, men vi vågar ändå uppställa hypotesen att alla försök att formulera en (på en gång precis och trovärdig) heterogen aggregationsprincip kommer att misslyckas.

8. Aggregation över tid. Ytterligare förslag

Om det finns värden som inte ens kan dateras i svag mening²⁰, så

¹⁹ Vi får då U-värdena (20, -0,5), (20, 0,5), (20, 0) och (-30, 0,5) för a,b,c respektive x vid 40 års ålder i exemplet ovan.

²⁰ Med att ett värde X inte kan dateras i svag mening förstås här att det kan avläsas från grafer av den typ som använts ovan. Vad skulle det då

kommer värdet av ett liv att bero av förhållanden som inte kan representeras med hjälp av grafer av den typ som använts i denna uppsats. Och i så fall måste detta avspeglas i valet av princip för aggregation. Till exempel:

(P) Värdet av ett liv beror av (a) ytan på området som avgränsas av motsvarande V-kurva, (b) gradienten för V-kurvan och (c) hur organiskt enhetligt livet ifråga är.

Det är inte otroligt att värdet av ett liv är beroende av hur organiskt enhetligt det är: Antag att två personer, x och y , har identiska V-kurvor. Men medan x har ett koherent, välintegrerat, liv så är y 's liv extremt fragmentariskt och kaotiskt. I ett sådant fall förfaller det rimligt att betrakta x 's liv som bättre än y 's, trots att alla värdemått som kan definieras utifrån V-funktionen sammanfaller.

Den ökning i intuitiv rimlighet som t ex (P) innebär har ett avsevärt metodologiskt pris. Till att börja med är det minst sagt osannolikt att grad av organisk enhetlighet ens är ordinalt mätbar. Om dessutom värdet av ett liv beror av flera (av varandra delvis oberoende) faktorer, så är det näst intill uteslutet att det skall gå att ranka liv linjärt. Och detta även om varje faktor för sig är ordinalt mätbar.

9. Sammanfattning och slutsatser

I denna uppsats har vi försökt visa att vissa intuitioner rörande temporala aspekter på värde ger upphov till en rad olika (men relaterade) typer av värden. Vi har letts till att införa V-värden (som är momentana och tidsberoende), G-värden (som är durativa och tidsberoende), w-värden (som är durativa och tidsberoende) och W-värden (som är durativa och tidsberoende). Vi har även lekt med tanken på U-värden (som är momentana, tidsberoende och icke-linjära) och A-värden (som är durativa, tidsberoende och icke-linjära). Vi har också visat (t ex i de tre 'noterna om enheter') att dessa olika värdebegrepp i en ganska

---

bära att ett värde X inte kan dateras i stark mening? Antag att någon hävdar att X är bra för en person p , och du frågar *när* X är bra för p (vilket alltid förefaller vara en begriplig fråga). Om svaret är att det inte finns någon tidpunkt vid vilken X är bra för p , dvs aldrig i en viss mening, så kan X inte dateras i den starka meningen. Ett exempel på ett värde som kan dateras i svag men inte i stark mening är värdet av ett långt liv.

precis mening är inkommensurabla.

Vi har också försökt göra det troligt att varje intuitivt trovärdig princip för aggregering över tid implicerar att liv inte kan rankas linjärt med avseende på värde, och detta även om 'grad av välfärd' är kardinalt mätbart. Vi har också framfört tvivel på att det finns någon generell aggregeringsprincip som är förenlig med alla rimliga intuitioner om hur liv bör rankas i partikulära fall.

Referenser

BRÛLDE, BENGT (1998), *The Human Good*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg 1998.

DANIELSSON, SVEN (1983), "Hur man inte kan mäta välmåga" i *Filosofisk tidskrift* 1983, häfte 3, s 28–37.

HARE, R M (1952), *The Language of Morals*, Oxford: Clarendon Press, 1952.

NOZICK, ROBERT (1989), *The Examined Life: Philosophical Meditations*, New York: Touchstone, Simon & Schuster, 1990.

OFSTAD, HARALD (1980), *Ansvar og handling*, Oslo: Universitetsforlaget, 1980.